

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 64.700.006
у Харківському національному університеті
внутрішніх справ*

61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
О. О. Житного на дисертацію Крижановського Миколи Валентиновича
«Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб:
сутність та форми» на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – Право**

Вивчення рукопису дисертації М. В. Крижановського й ознайомлення з публікаціями здобувача дає підстави для попереднього висновку, що дисертант виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених перед собою цілей. Цей висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Кримінально-правове регулювання функціонує й розвивається згідно з пануючими на той чи інший період часу догмами, офіційними й ідеологічними установками, на які спираються суб'єкти нормотворення й галузевого правозастосування. Так, ідея визнання колективних утворень (об'єднань фізичних осіб) учасниками охоронних кримінально-правових відносин в кримінальному праві тривалий час не визнавалася такою, що потребує реалізації в національному кримінальному праві. Водночас, слідуючи міжнародним стандартам протидії кримінальній активності корпорацій український законодавець все ж визнав колективного суб'єкта (юридичну особу) учасником охоронного кримінально-правового

відношення. У зв'язку із цим відбулась новелізація КК України – доповнення його Загальної частини розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Законом України від 23 травня 2013 року № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», який набув чинності з 1 вересня 2014 р. З тих пір і вже більш ніж п'ять років кримінально-правова доктрина й практична діяльність із застосування законодавства про кримінальну відповідальність намагаються адаптуватися до зазначених новел, надати обґрунтовані пояснення сутності, формам, засадам застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, а також оцінити й визначити перспективи удосконалення вказаного інституту. При цьому на поточний момент теорії й практиці відомо вже чимало проблем в цій сфері, які потребують осмислення, обговорення й вирішення.

Обраній М. В. Крижановським для дослідження проблематиці увага вітчизняними правознавцями приділялася, але проведеними дослідженнями вона аж ніяк не вичерпана. В перспективі зазначений напрямок наукових розвідок буде лише інтенсифікуватись, завдяки тому, що законодавцем залишено без відповіді чимало питань в тому секторі кримінально-правового регулювання, який обрано для розробки дисертантом. Слід визнати, що в сучасній кримінально-правовій доктрині поки що немає дослідження, яке у концентрованому й водночас комплексному вигляді презентувало би спектр сучасних галузевих проблем інтерпретації сутності та форм заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Наведені обставини, вважаю, в сукупності вказують на актуальність обраної М. В. Крижановським теми дисертаційного дослідження, присвяченого теоретичним і практичним проблемам заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб з урахуванням сучасного стану

кримінального, кримінального процесуального законодавства, правоохоронної і судової діяльності.

Актуальність теми підтверджена її спрямованістю на виконання Пріоритетних напрямів наукових досліджень органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, узгодження її з ч. 5.18 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 рр., схвалених рішенням Вченої ради ХНУВС від 23.02.2016 р. (протокол № 2), а також відповідність темі наукових досліджень кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (номер державної реєстрації 0113U008195).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У роботі М. В. Крижановського комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних із наданням розгорнутого кримінально-правового аналізу сучасного стану, нормативного регулювання, проблем і перспектив вдосконалення інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо повно розробленими в кримінально-правовій доктрині й перспективними для дослідження.

Об'єкт та предмет дослідження визначені, в цілому, коректно. Так, його *об'єкт* – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із застосуванням заходів кримінально-правового характеру за вчинення правопорушень юридичними особами. *Предметом дослідження* є заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: сутність та форми.

Об'єкт та предмет співвідносяться з метою і задачами дослідження. *Метою дослідження* автор визначає розробку концептуальних положень науково-прикладної проблеми заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, їх сутності та форм на основі законодавства України, іноземного досвіду, наукових підходів та узагальнення відповідної практики застосування, а також надання теоретично обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України кримінально-правового циклу стосовно нормативної регламентації таких заходів кримінально-правового характеру у розділі XIV-I Загальної частини КК України, порядку їх застосування й виконання.

Для досягнення поставленої мети дисертантом були сформульовані та вирішувались десять *дослідницьких задач*:

- 1) оцінити сучасний стан наукової розробленості проблем заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб;
- 2) проаналізувати досвід правової регламентації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у зарубіжних країнах;
- 3) визначити сутність заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, їх ознаки, форми та місце в системі заходів кримінально-правового характеру;
- 4) розкрити зміст поняття примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, визначити їх систему та дати характеристику різновидам таких заходів;
- 5) установити передумови, підстави й умови застосування примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб;
- 6) дослідити проблеми застосування і виконання примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб;
- 7) розкрити зміст поняття заходів кримінально-правового характеру, що ґрунтуються на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження щодо юридичних осіб, та визначити перспективи запровадження нових їх видів;

8) установити передумову, підставу й умови звільнення юридичної особи від застосування примусових заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності;

9) дослідити проблеми звільнення юридичної особи від застосування примусових заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності;

10) сформулювати пропозиції і рекомендації щодо внесення змін, уточнень і доповнень до чинного законодавства України стосовно нормативної регламентації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у розділі XIV-I Загальної частини КК України, порядку їх застосування і виконання.

Загальний аналіз наукової праці, висновків за розділами та загальних висновків дозволяє стверджувати, що *зазначені завдання дисертантом було виконано, а мету дослідження – досягнуто.*

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується в роботі з використанням комплексу методів наукового пошуку. Методологічною основою дослідження є положення теорії пізнання, традиційні й апробовані у кримінально-правовій науці: діалектичний метод, формально-логічний (догматичний) метод, порівняльно-правовий (компаративістський) та історично-правовий методи, метод системного аналізу, статистичні та конкретно-соціологічні методи збору, узагальнення й аналізу інформації. Обрані автором методологічні підходи до дослідження обраної теми в значній мірі визначили успішне розкриття теми.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали, отримані внаслідок вивчення статистичних даних Генеральної прокуратури України про зареєстровані в Україні злочини, що є передумовою для застосування щодо юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, за період з 2014–2019 рр.; дані статистичної звітності судової влади України за період з 2014–

2018 рр. щодо фізичних осіб, які були засуджені за злочини, перелік яких міститься у статті 96-3 КК України; дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо ухвалених судом рішень у формі вироку або ухвали із кримінальних проваджень, пов'язаних із вирішенням питання про застосування щодо юридичної особи заходів кримінально-правового характеру або кримінально-процесуального примусу. У цілому така емпірична база дозволяє погодитись із репрезентативністю висновків дослідження. Теоретична частина дослідження достатнім чином пов'язана з емпіричними даними, які дослідник використав у основній частині роботи.

Дисертантом використано значний за обсягом масив загальнотеоретичної й спеціальної літератури за темою дослідження (212 науково-теоретичних, методичних, нормативних, правоінтерпретаційних джерел із кримінального права, кримінального процесу, кримінології, кримінально-виконавчого права, а також література з теорії та історії держави та права, цивільного права, господарського права та інших наук). На користь доброго рівня наукового дослідження говорить той факт, що М. В. Крижановський критично аналізує позиції вчених, які приділяли увагу інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, проблемам кримінальної відповідальності, кримінально-правового впливу.

Науковий апарат рецензованої дисертації досить високий. Матеріал викладено чітко, доступно, логічно послідовно, юридично грамотно. Вдало виділено головні положення.

Ці та інші показники свідчать про добросовісну, комплексну, цілісну, теоретично і практично значущу роботу, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких основний текст дисертації займає 168 сторінок, список використаних джерел (212 найменувань) охоплює 26 сторінок, додатки – 5 сторінок.

Структура дисертації М. В. Крижановського є логічно обґрунтованою, в достатній мірі узгодженою з визначеними здобувачем задачами, об'єктом і предметом дослідження. Основний текст роботи складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновків (за розділами й загальних), списку використаних джерел і додатків.

У *розділі 1* автор оглядає загальнотеоретичні засади дослідження заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, надає характеристику їх правовій природі та пропонує власні підходи до їхнього місця в системі заходів кримінально-правового характеру, оглядає зарубіжний досвід законодавчої регламентації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Розділі 2* дисертації вміщує розгорнуту кримінально-правову характеристику примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як однієї з форм таких заходів впливу (до них автор зараховує штраф, примусову ліквідацію як основні заходи та конфіскацію майна, грошову компенсацію, спеціальну конфіскацію як додаткові заходи). Дисертант визначає примусові заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб передбачені КК України інші відмінні від заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб засоби впливу, що тягнуть негативні для юридичної особи наслідки майнового, компенсаційного чи організаційно-правового характеру у випадку ухвалення судом рішення про їх застосування щодо юридичної особи поряд із покаранням та іншими заходами кримінально-правового характеру, визначеними в обвинувальному вироку суду щодо уповноваженої фізичної особи. Розглядає передбачені законом передумови, підстави та умови застосування примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Розділ 3* присвячено обґрунтуванню й змістовній та прикладній характеристиці такого різновиду заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, які ґрунтуються на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження. Дисертант вважає, що ними є передбачені КК України інші альтернативні примусовим заходам

кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб засоби впливу, створені на засадах економії здійснення некаральної репресії, що реалізуються в межах судового провадження. Значна увага приділена проблемам звільнення юридичної особи від застосування примусових заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності.

Зроблені за розділами висновки, а також загальні висновки до дисертації в достатній мірі відображають одержані наукові результати, а також запропоновані в дослідженні нові підходи в інтерпретації форм та змісту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, їх відмежування від суміжних кримінально-правових та цивільно-правових інститутів, особливостям і дефектам їх законодавчої регламентації. Висловлені ідеї, висновки й пропозиції М. В. Крижановський підтверджує та підкріплює емпіричними даними, наявними доктринальними позиціями з питань, що розглядаються.

Новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Рецензована праця належить до числа перших цільових доктринальних розробок проблем, сутності та форм заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, в результаті чого розроблено науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства України стосовно нормативної регламентації окремих положень розділу XIV-І Загальної частини КК України, порядку застосування і виконання заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У ній сформульовано низку науково обґрунтованих висновків, які по-новому презентують або вдосконалюють фахові спеціалізовані знання в цій сфері, які в цілому заслуговують на підтримку. Серед них, на думку опонента, перш за все слід вказати: а) визначені дисертантом напрямки вдосконалення системи примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (доповнення її таким додатковим видом, як грошова компенсація); б) обґрунтування необхідності забезпечення нормативного регулювання порядку виконання

примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (згідно із позицією здобувача це може бути здійснене через внесення уточнень до Загальної частини Кримінально-виконавчого кодексу України, доповнень до його Особливої частини розділом про порядок та умови виконання заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб); в) авторське визначення заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що ґрунтуються на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження (запропоновано доповнити розділ XIV-I Загальної частини КК України положеннями про звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку з позитивною постделіктною діяльністю юридичної особи, змістом якої є добровільна компенсація шкоди та/або повернення неправомірної вигоди як новий різновид таких заходів); г) обґрунтування доцільності закріплення в законі положення, яке дозволяло б суду застосовувати примусові заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у разі закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності з будь-яких «нереабілітуючих» підстав, у тому числі в окремих випадках і тих, що передбачаються у статті 49 КК України; д) наукове бачення системи й класифікації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (автором запропоновано залежно від змістовних ознак таких заходів поділяти їх на примусові (штраф, грошова компенсація, примусова ліквідація і конфіскація майна, спеціальна конфіскація), а також ті, що унеможливають їх застосування у зв'язку з нездатністю достатньою мірою здійснювати запобіжний вплив на юридичну особу як суб'єкта кримінально-правових відносин через закінчення строків давності або позитивну постделіктну діяльність юридичної особи (ст. 96-5, 96-5-1 КК України)); е) уточнення наукових підходів щодо визначення місця заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у системі заходів кримінально-правового характеру (у ній, на думку М. В. Крижановського, заходи кримінально-

правового характеру щодо юридичних осіб належать до особливих різновидів інших заходів кримінально-правового характеру: з одного боку, вони належать до субсидіарних комплементарних, а з іншого – до похідних екстраординарних інших заходів кримінально-правового характеру, оскільки можуть бути реалізовані виключно у випадку вчинення уповноваженою особою будь-якого зі злочинів, визначених законодавцем у статті 96-3 КК України, поряд із застосуванням до уповноваженої особи відповідного за ступенем суворості виду покарання та/або іншого заходу кримінально-правового характеру, крім того, вони можуть бути застосовані до іншого, раніше не відомого традиційній кримінальній юстиції суб'єкта кримінально-правових відносин – юридичної особи; отже, за підставою, метою, порядком застосування і виконання інші заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб істотно відрізняються від інших заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб, хоча водночас і становлять разом альтернативні покаранню варіанти кримінально-правового впливу на порушення кримінально-правових заборон); є) визначення поняття примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, під яким запропоновано розуміти передбачені КК України інші відмінні від заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб засоби впливу, що не є покаранням і формою кримінальної відповідальності, але тягнуть негативні для юридичної особи наслідки майнового чи організаційно-правового характеру у випадку ухвалення судом рішення про їх застосування щодо юридичної особи поряд із покаранням та/або іншими заходами кримінально-правового характеру, визначеними в обвинувальному вирокі суду щодо уповноваженої фізичної особи, яка вчинила будь-який зі злочинів, передбачених у статті 96-3 КК України.

Таким чином, робота містить необхідні й достатні для дослідження такого рівня теоретичні положення та нові науково обґрунтовані результати.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані

у науковій, правозастосовній, освітній та нормотворчій діяльності. Факт їх впровадження в деякі із зазначених напрямків підтверджується документами (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України від 11 листопада 2019 р., акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 18 листопада 2019 р.), які розміщено в Додатку А до дисертації (стор. 225–228 рукопису).

Необхідним критерієм оцінки проведеної М. В. Крижановським роботи є **апробація результатів наукового дослідження**. Його окремі результати доповідалися на кількох конференціях, зокрема «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 14–15 червня 2019 р.), «Актуальні проблеми кримінальної юстиції» (м. Одеса, 26–27 червня 2019 р.), «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 21–22 червня 2019 р.), що підтверджується опублікованими тезами доповідей.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження викладені у семи наукових публікаціях, з яких дві опубліковано у вітчизняних виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук, дві – у наукових виданнях іноземних держав з наряду, за яким підготовлено дисертацію. У сукупності з рукописом дисертації опубліковані М. В. Крижановським друковані праці достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися із ними.

Даючи **позитивну оцінку дисертації Миколи Валентиновича Крижановського**, маю зауважити, що, як і будь-яка значна за обсягом і кількістю досліджуваних проблем наукова праця, вона має й **окремі суперечливі або дискусійні положення**, які потребують додаткової аргументації або пояснень здобувача під час прилюдного захисту:

1. Потребує додаткового обговорення питання щодо передумов, підстав, умов застосування заходів кримінально-правового характеру щодо

юридичних осіб. По-перше, принаймні задля забезпечення «термінологічного консенсусу» дисертантові доцільно було здійснити спробу висловити власну думку щодо загального розуміння цих категорій. По-друге, з викладених у розділі 2 та розділі 3 дисертації положень випливає, що здобувач не бачить спільної (універсальної) підстави застосування досліджуваних заходів, оскільки для групи «примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» та для групи «заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що ґрунтуються на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження» вони у викладі М. В. Крижановського цілком різні. Але ж при цьому здобувач визнає їх (ці дві групи заходів) елементами одного й того ж інституту, які спрямовано на досягнення одних і тих самих цілей.

2. Наступне зауваження, певною мірою, пов'язане із попереднім. З позиції дисертанта зрозуміло, що передумовою застосування примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб він розуміє юридичний (кримінально-правовий) факт – вчинення певного злочину певним суб'єктом, пов'язаним з юридичною особою (точніше – факт учинення уповноваженою особою від імені та/або в інтересах юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених у пунктах 1, 3 і 4 ч. 1 ст. 96-3, або іншою особою будь-якого злочину, передбаченого у ч. 2 ч. 1 ст. 96-3, через незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції). Як уявляється, торкаючись цього питання, М. В. Крижановському слід було б висловитись, зокрема, щодо оцінки того кола злочинів, яке наразі, згідно із волею законодавця, вичерпним чином визначені в ст. 96-3 КК в ролі обставини-передумови, зокрема, оцінити достатність і не надмірність саме такого кола (досить лаконічно про це ідеться на стор. 121 дисертації). Крім того, факт вчинення злочину, виходячи із заголовку вказаної статті, законодавець іменує не *передумовою*, а *підставою*. Незгода із позицією законодавця потребувала б пропозиції автора

щодо внесення текстуальних змін до назви і диспозиції ст. 96-3 КК. Але у загальних висновках такі пропозиції не відображено.

3. Не можу погодитись із позицією здобувача (висловленою на стор. 74–75 рукопису), згідно якої «модель юридичної відповідальності юридичних осіб в українському кримінальному законодавстві ґрунтується на принципі винної кримінальної відповідальності виключно фізичної особи за вчинення кримінального правопорушення». Акцентувавши увагу в цій тезі на ознаці винності (винуватості) слід погодитись, що іншої (невинної, невинуватої) відповідальності існувати не може. Тому ця прикмета в даному випадку є зайвою. Як уявляється, максима, за якою встановлення вини є обов'язковою передумовою притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи, поступається в даному випадку іншою – наявністю складу злочину як підстави кримінальної відповідальності. Саме доведеність складу злочину (з числа передбачених ст. 96-3 КК), а не вини, «запускає» механізм реалізації застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

4. Критично оцінюю ідею визнання звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності окремим різновидом заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. У дещо спрощеному викладі таке звільнення – це відмова держави від застосування до певного суб'єкта обмежень прав, свобод, законних інтересів, які загрожували б йому в разі «типового» розгортання кримінально-правових відносин. До речі, приблизно так розуміє його й дисертант (про це свідчить авторська дефініція на стор. 160 роботи). В результаті вибудовується конструкція, в якій певний *захід кримінально-правового характеру полягає у незастосуванні будь-яких заходів такого ж характеру*. Така правова природа виглядає суперечливо і потребує додаткової аргументації.

5. Ідея Миколи Валентиновича щодо необхідності якнайшвидшої регламентації етапу завершення реалізації матеріальних кримінально-

правових норм про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб заслуговує на схвалення. Водночас, його пропозиції щодо доповнення КВК виглядають незавершеними. Пропоноване ним доповнення ч. 1 ст. КВК словами «а також порядок і умови виконання інших заходів кримінально-правового характеру» вимагали б внесення змін і до ч. 2 цієї ж концептуальної норми (в якій викладено завдання кримінально-виконавчого законодавства). Залишення цього питання поза увагою виведе виконання цих заходів за межі завдань вказаної галузі законодавства.

6. Вважаю, що робота лише виграла б при більш широкому застосуванні соціологічних методів, які дозволили б (зокрема, шляхом анкетування, опитування експертів – працівників правоохоронних органів, суддів, науковців) авторові виявити проблеми, не відображені на сторінках процесуальних документів й в офіційній статистиці, а також здійснити моніторинг сучасного розуміння правниками проблем змісту, форм, системи, порядку застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в Україні.

Водночас, висловлені зауваження стосуються переважно спірних питань дослідження або ж окремих недостатньо чітко викладених позицій. Здебільшого вони є свідченням творчого характеру роботи, а деякі з них носять характер побажань й мають послужити основою для дискусії під час публічного захисту дисертації. Їх наявність не знижує достовірності основних наукових здобутків, висновків і рекомендацій, що містяться в рецензованій дисертації, не спростовує її загальної концепції та положень, що становлять наукову новизну дослідження й виносяться на захист.

Є всі підстави для визнання дисертаційної праці Миколи Валентиновича Крижановського, котра відображає сучасні підходи до вирішення проблеми змісту, форм, системи, порядку застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в Україні актуальним, своєчасним і якісним науковим дослідженням.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою. Порушень академічної доброчесності в ній не виявлено.

Дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог, її тест викладено літературною мовою, науковим стилем. Дослідження містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для науки кримінального права, свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Робота характеризується єдністю змісту.

Зміст дисертації відповідає заявленій автором науковій спеціальності 081 Право, робота пройшла належну апробацію.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Крижановського Миколи Валентиновича «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: сутність та форми» відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент –

**завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету**

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

доктор юридичних наук, професор

 О. О. Житний

«11» березня 2020 року

«Підпис О. О. Житного засвідчую»

Начальник Служби управління персоналом
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

 С. М. Куліш